

Πώς επικράτησε ο όρος «επιτάφιος» (Πρωτοπρεσβύτερος Κωνσταντίνος Κουκόπουλος, ΜTh)

/ Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες

[Προηγούμενη δημοσίευση: <http://bitly.com/23isfrx>]

Η εορταστική πομπή με το ευαγγέλιο, όπως προπεριγράψαμε, ανήκει στο ανέκαθεν σύνηθες εθιμοτυπικό του ψαλλομένου όρθρου. Το ότι συνδέθηκε και με τον ενταφιασμό του Χριστού αποτελεί σε κάθε περίπτωση έναν εκ των υστέρων εμπλουτισμό της εορταστικής συμβολικής [16]. Στον κώδικα Trebnik της Μόσχας, (αλλοτινή συνοδική βιβλιοθήκη αρ. 377-310 του 16^{ου} αιώνα), ο οποίος αναπαράγει πάραυτα τους κανόνες ιεροτελεστίας της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, διατυπώνεται έπειτα ρητώς ότι κατά τη διάρκεια της εορταστικής περιφοράς το ευαγγέλιο μεταφέρεται από τους κληρικούς καλυμμένο με το ύφασμα του επιταφίου, το οποίο έχει το ρόλο ενός μικρού «θόλου» .[17] Αυτή η ιεροτελεστία επικρατεί περίπου από εκείνη την εποχή.[18]

Ο όρος «επιτάφιος» παραδίδεται από το Συμεών Θεσσαλονίκης (†1429) ως μια διαφορετική ονομασία του υφάσματος του «αέρα», για τον οποίο ο ίδιος παρατηρεί ότι «συχνά» -δηλαδή στις εκκλησίες που διέθεταν πολύτιμα υφάσματα- ήταν διακοσμημένος με το εικονογραφικό θέμα του νεκρού Χριστού, το οποίο συγγενεύει με τη σκηνή του ενταφιασμού . «Είτα τελευταίον τον αέρα θείς ο ιερεύς - συγκεκριμένα κατά τη διάρκεια της λειτουργίας - ...ος δη και το στερέωμα, εν ω ο αστήρ και την σινδόνα σημαίνει, δια τούτο γαρ και εσμυρνισμένον νεκρόν πολλάκις περιφέρει- δηλαδή ο «αήρ»- τον Ιησούν και επιτάφιος λέγεται[19]».

Αυτός ο «αήρ» μεταφερόταν από τους κληρικούς κατά τη Μεγάλη Είσοδο την ώρα της Θείας Λειτουργίας περίπου ως θόλος πάνω από τα ευχαριστήρια δώρα, τα οποία τα οδηγούσαν εορταστικά προς την αγία τράπεζα. Κατ' αυτήν την μεταφοράν κρατούσαν οι ιερείς τον «αέρα» από τις άκρες [20]Ο επιτάφιος του Trebnik της Μόσχας,όπως προελέχθη, αλλοτινή συνοδική βιβλιοθήκη 377-310, αποτελεί κατά συνέπεια όσον αφορά στην τελετουργία, ένα εξελικτικό στάδιο στο ίδιο το εθιμοτυπικό, το οποίο σε σχέση **με το χειρόγραφο 1199 του Βατοπεδίου του Άθω No 954 του 1436** είναι μεταγενέστερο. Αυτό ισχύει εφόσον η αρχική χρήση του «αέρα» στην ιεροτελεστία του αδομένου όρθρου είχε δώσει ήδη τη θέση της στη χρήση του στην ιεροτελεστία της Μεγάλης Εισόδου κατά τη θεία λειτουργία .[21]Η επανατοποθέτηση του ευαγγελίου στην αγία τράπεζα κατά τη διάρκεια της λειτουργίας -έχοντας την ίδια αξία με την είσοδο του όρθρου - και η κάλυψή του με τον «αέρα» ή με ένα άλλο ύφασμα είχαν ήδη πάρει, ανεξάρτητα από τις ιεροτελεστίες του Μεγάλου Σαββάτου, τη συμβολική σημασία του ενταφιασμού του Χριστού .[22]

Το ύφασμα του επιταφίου εξελισσόταν με την πάροδο του χρόνου στο πιο σημαντικό λειτουργικό σκεύος του όρθρου του Μεγάλου Σαββάτου, σε στενή σχέση και συνάφεια με την παράδοση του άσματος των μεγαλυναρίων κατά τον 15^ο-16^ο αιώνα. [23] Παρατηρούμε ότι στις σλαβικές χώρες τα μεγαλυνάρια εισήχθησαν αρκετά αργότερα. [24]

Συλλογή μεγαλυναρίων εξέδωσε ο **μοναχός Ιγνάτιος** της μονής Δημητρίου του μεγάλου, **σκήτη της Μονής Βατοπεδίου**[25]. Άλλη μαρτυρία για συλλογή διαθέτουμε από τον **Βατοπεδινό μοναχό Παγκράτιο**, ο οποίος συγκέντρωσε υλικό από αγιορείτικα χειρόγραφα και τα εξέδωσε. Αναφέρεται επίσης ότι με μια συλλογή αγιορείτικων χειρογράφων ασχολήθηκε και ο **Ιωακείμ Ιβηρίτης**[26].

[16] Δ. Πάλλας, *Die Passion und Bestattung Christi*, ο.π., σ. 41 κεξ.

[17] βλ. Δ. Πάλλας, *Die Passion und Bestattung Christi*, ο.π., σ. 42 κεξ. Επίσης σύγκρ. Ν. Lisicyn, *Pervonačal' nyi slavjano – russkij typikon'*, Petersburg 1911, 150 κεξ., J. Myslivec, *Dvě studie z dějin Byzantskeho umění*, Πράγα 1948, 47 κεξ.,

[18] D. Pallas, «Der Epitaphios», ο.π., 805.

[19] Συμεών Θεσσαλονίκης, *Περί της ιερής λειτουργίας* 96, PG 155 , 288AB. Σύγκρ. Δ. Μωραΐτης, «Επιτάφιος», ο.π., 793. Δ. Πάλλας, *Die Passion und Bestattung Christi*, ο.π., σ. 43. Βλ. Ι. Φουντούλη, *Απαντήσεις εις λειτουργικές απορίες*, ο.π., σ. 153-4.

[20] Συμεών Θεσσαλονίκης, PG 155, 728, «Είτα και οι τα θεία δώρα κατέχοντες, μεθ' ους ... και οι επί κεφαλής το ιερόν κατέχοντες έπιπλον, ο γυμνόν έχει και νεκρόν εικονισμένον τον Ιησούν».

[21] Δ. Πάλλας, *Die Passion und Bestattung Christi*, ο.π., σ. 43 κεξ. Βλ. Ε. Παπασταύρου, «Επιτάφιος», *Μεγάλη Ορθόδοξη Χριστιανική Εγκυκλοπαίδεια*, 7(2012)243.

[22] Δ. Πάλλας, *Die Passion und Bestattung Christi*, ο.π., σ. 44. Βλ. Ι. Φουντούλη, *Λειτουργική, Εισαγωγή στη θεία λατρεία*, ο.π., σ. 53. Ελ. Παπασταύρου. «Κεντητός επιτάφιος του 1672 στο Βυζαντινό Μουσείο», ο.π., 401.

[23] Δ. Πάλλας, *Die Passion und Bestattung Christi*, ο.π., σ. 47 κε. Βλ. Ν. Τωμαδάκης, «Επιτάφιος Θρήνος», *ΘΗΕ* 5 (1964) 794-5 Ι. Φουντούλη, *Λειτουργική, Εισαγωγή στη θεία λατρεία*, ο.π., σ. 53. Του ιδίου, *Απαντήσεις εις λειτουργικές απορίες*, τόμ. 5, Αθήνα 2003, σ. 105-11. Ε. Βλαχοπούλου, «Ο συμβολισμός των ιερών αμφίων και πέπλων της ορθοδόξου εκκλησίας και η ερμηνεία του διακόσμου τους σύμφωνα

με τις ιερές πηγές», ο.π., 161.

[24] D.Pallas, «Der Epitaphios»,ο.π.,806.

[25] Ε.Παντελάκη, «Νέα Εγκώμια του Επιταφίου», Θεολογία 14 (1936) 310.

[26] Θ. Δετοράκη, «Ανέκδοτα μεγαλυνάρια του Μεγάλου Σαββάτου» ,ο.π.,222. Ι. Φουντούλη, *Απαντήσεις εις λειτουργικάς απορίας*,ο.π., σ.111.